

ДОСЛІДЖЕННЯ ІЗ ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ

УДК 94(476)“XX/XXI”

Оксана Валіон

ПРОМИСЛОВА ПОЛІТИКА РЕСПУБЛІКИ БІЛОРУСЬ У КІНЦІ ХХ – НА ПОЧАТКУ ХХІ СТ.

У статті досліджено пріоритети державної політики Республіки Білорусь у промисловій сфері наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. Основну увагу сконцентровано на розробці й реалізації правових та економічних заходів, спрямованих на збереження, нарощення і модернізацію промислового сектору держави.

Ключові слова: Республіка Білорусь, промислова політика, промисловий комплекс, високотехнологічне виробництво, інноваційна діяльність.

Виклики ХХІ ст., пов’язані з глобальною економічною конкуренцією, актуалізують потребу створення високоефективного виробництва, спроможного протистояти зовнішнім загрозам, сприяти зміцненню економічної безпеки в країні. Світові тенденції сучасного економічного розвитку показують, що успіх державі забезпечує не лише модернізація промислових підприємств, а також створення нових наукоємних експортоорієнтованих підгалузей і структур. Відтак, промислова політика тісно залежить від інноваційного напрямку перетворень.

На основі вивчення білоруського досвіду розбудови промислового сектору можна прослідкувати еволюцію основних пріоритетів державної політики в промисловій сфері наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст., з’ясувати цілі, напрямки, завдання, механізми її реалізації. Розробка і виконання основних засад промислової політики сучасної Білорусі здійснювалися в умовах трансформації її економіки, переходу до ринкових умов господарювання. Реформи були спрямовані на збереження, посилення і модернізацію промислового виробництва, забезпечення конкурентоспроможності національної економіки, стабільного та інноваційного соціально-економічного розвитку Республіки Білорусь.

Історіографічною базою теми слугували праці білоруських, російських і українських науковців. Враховуючи актуальність проблем розбудови промислового сектору в Республіці Білорусь, упродовж останніх років вийшла друком низка монографій, аналітичних статей, збірників конференцій, присвячених цим питанням. Основні пріоритети науково-технічного і соціально-економічного розвитку Республіки Білорусь на основі формування нової економіки і забезпечення підвищення її конкурентоспроможності на світовому ринку розглядаються в книзі “Беларусь 2020: наука и экономика: Концепция комплексного прогноза научно-технического прогресса и приоритетных направлений научно-технической деятельности в Республике Беларусь на период до 2020 года” [1], виданій у 2015 р. У колективній монографії “Инновационное развитие экономики Беларуси: движущие силы и национальные приоритеты” [2], опублікованій у 2014 р., за редакцією білоруських дослідників В. Шимова та Л. Крюкова аналізуються ключові проблеми, теоретико-методологічні аспекти переходу економіки Республіки Білорусь на інноваційний шлях розвитку, запропонована нова модернізаційна стратегія, спрямована на вдосконалення господарського механізму і системи управління економікою. На нашу увагу заслуговують низка книг білоруських [3; 4; 5; 6; 7; 8; 9] і російських [10; 11]

науковців, у яких досліджуються різні аспекти промислової політики Білорусі у 1990–2000-х рр. Крім того, науковий інтерес у теоретичному і практичному аспектах становили аналітичні розвідки, присвячені потенціалу промислового сектору Білорусі, проблемам його модернізації та інноваційного розвитку [12; 13; 14; 15; 16]. Джерельною базою роботи стали, насамперед, нормативно-правові документи Республіки Білорусь (укази, програми, концепції, постанови), що регулюють соціально-економічну сферу держави, зокрема, її промисловий сегмент, а також матеріали фондів Державної установи “Національний архів Республіки Білорусь”.

Перебуваючи у складі єдиного народногосподарського комплексу СРСР, Білорусь була економічно розвинутою республікою, на території якої концентрувався потужний промисловий потенціал, новітня технологічна база й кваліфіковані людські ресурси. Такі показники, як рівень ВВП на душу населення, виробництво промислової продукції значно перевищували середній рівень [11, с. 118].

Розпад Радянського Союзу негативно вплинув на економіку Білорусі, яка була своєрідним “складальним цехом” Союзу, де випускалася готова продукція із сировини й напівфабрикатів, що надходили з різних куточків держави. Інтеграція з іншими регіонами була настільки тісною, що розрив економічних зв’язків, що відбувся, надзвичайно болісно відбився на економіці країни.

Стратегічний курс держави передбачав еволюційний шлях переходу до ринкових відносин без докорінного реформування структури економічних взаємовідносин, що проявилось у відмові від проведення радикальних економічних реформ, масштабної приватизації, а також збереженні значної ролі держави в економіці [11, с. 119].

Після розпаду СРСР, коли промислові комплекси у Росії й Україні були практично зруйновані, основним завданням для керівництва Білорусі було збереження й інтенсивний розвиток підприємств, що знаходилися на території держави. Білоруський шлях реформ полягав у реалізації мобілізаційної програми, що передбачала зосередження всіх внутрішніх ресурсів республіки в інтересах збереження великого промислового виробництва і активного захисту держави своїх великих виробників на зовнішніх ринках. Як зауважує білоруський науковець Юрій Шевцов, мобілізаційна система управління себе виправдала, адже підприємства мали можливість до внутрішнього кредитування, держава надавала їм інтенсивну допомогу як прямими фінансовими впливаннями, так і додатковими – пільгами щодо виплати податків, заборгованостей, пошуку вигідних партнерів і замовлень, розробки індивідуальної інвестиційної та приватизаційної схеми підприємств тощо [6]. Отже, державна політика Республіки Білорусь у промисловій сфері була спрямована на розбудову великих промислових підприємств з метою створення конкурентоспроможної продукції та робочих місць.

Проте реформування промислового комплексу відбувалося на фоні системної кризи, що вразила економіку Білорусі. Так, у 1991–1995 рр. скоротилися обсяги виробництва продукції та призупинився процес оновлення основних фондів. До 1994–1995 рр. випуск низки видів продукції скоротився до 10–20 % відповідно рівня 1990 р. [9, с. 38].

З метою оздоровлення підприємств, підвищення їх функціонування було прийнято рішення про поетапну реструктуризацію промислового комплексу Білорусі. Реалізація означених завдань відбувалася згідно із затвердженими нормативно-правовими документами: Указом Президента Республіки Білорусь від 4 жовтня 1996 р. № 398 “Про невідкладні заходи щодо фінансово-економічного оздоровлення суб’єктів господарювання Республіки Білорусь” [17] та Постановою Кабінету Міністрів Республіки Білорусь від 23 жовтня 1996 р.

№ 676 “Про реструктуризацію державних об’єднань і підприємств, що знаходяться в республіканській власності” [18]. У першому зазначалося про те, що суб’єкти господарювання звільняються від податків на прибуток і додаткову вартість, відкладається на певний термін покриття заборгованостей, визначається перелік підприємств для надання їм державної підтримки та ін. Інший документ містив сутність і порядок проведення реструктуризації підприємств, що знаходяться у республіканській власності.

Так, зокрема, Управління міністерства промисловості визначили і затвердили перелік, що складався з 25 великих промислових підприємств, за якими в першочерговому порядку мали бути розроблені програми реструктуризації. Крім того, наказом Мінпрому від 16 квітня 1998 року № 127 була створена робоча група з розгляду програм реструктуризації великих підприємств промисловості. До початку 2000-х рр. завершилася реалізація програм реструктуризації наступних білоруських підприємств: “МАЗ”, “Радиоволна”, “Лидсельмаш”, “Брестский электромеханический завод”, “Витязь”, Витебский завод радиодеталей, “Монолит”, Минский моторный завод, “Горизонт”, “БелАЗ”, “Электроизмеритель”, “Гомсельмаш”, “Ратон”, БелОМО, “Экран”, МПОВТ, “Кузлитмаш”, Гомельский радиозавод [19].

Значимо, що процес реструктуризації, що здійснювався у Республіці Білорусь, особливо на великих підприємствах, почав давати позитивні результати не лише у збільшенні випуску, а й у розробці та освоєнні нових виробів, які користувалися попитом. Зокрема, помітні зрушення у цьому напрямку спостерігалися у машинобудуванні, мебельному виробництві, на підприємствах хімічної і легкої промисловості [20].

У ході проведення заходів із фінансового оздоровлення підприємств республіканської форми власності Комітет Міністерства статистики й аналізу Республіки Білорусь сформував “Реєстр неплатоспроможних державних комерційних організацій із кількістю робітників до 1000 осіб”. За результатами моніторингу фінансового стану і платоспроможності державних організацій, встановлено, що станом на 1.10.99 р. із 3732 державних організацій республіканської форми власності 1715 (46 %) є неплатоспроможними. У промисловості серед збиткових організацій 58,3 % становили організації державної форми власності, 41,7 % – недержавної [21, арк. 3].

У 1999 р. Комітет із галузевими міністерствами організував роботу щодо розробки пропозицій відносно реальної процедури банкрутства, а також фінансового оздоровлення державних комерційних організацій. У результаті Уряду був наданий список із 210 неплатоспроможних організацій, з яких: 5 – на ліквідацію у відповідності до законодавства про підприємства і акціонерні товариства, 4 – на ліквідацію через процедуру банкрутства, 193 – на позасудове фінансове оздоровлення, 5 – на санацію і 3 – на фінансове оздоровлення шляхом зміни форми власності [21, арк. 4]. Окреслені заходи сприяли зменшенню частки неплатоспроможних організацій, залученню привабливих інвестиційних програм, модернізації промислового сектору республіки.

Зауважимо, що одним із способів реорганізації підприємств у Білорусі є роздержавлення і приватизація. З 1991 р. до 1 січня 2002 р. в системі Міністерства промисловості були роздержавлені, приватизовані, продані за конкурсом або на аукціонній основі 128 промислових підприємств [19].

Таблиця 1

Роздержавлення підприємств у Республіці Білорусь у 1991–2001 рр. [19]

Рік	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Приватизовано шляхом викупу орендованого	5	9	10	3					2	2	

майна											
Перетворено у ВАТ		2	7	38	1	3	10	5	5	8	9
Продано за кон- курсом і на ау- кціонах			7	2							
Усього	5	11	24	43	1	3	10	5	7	10	9

Із таблиці видно, що приватизація шляхом викупу орендованого майна з 1995 р. майже припинилася за винятком двох підприємств у 1999 р. і 2000 р., тоді як реструктуризація через перетворення у відкриті акціонерні товариства тривала й надалі. Зазначимо, що основний спосіб приватизації державних підприємств у республіці, – перетворення їх у відкриті акціонерні виробництва з подальшим продажем акцій, які належать державі [8, с. 528]. Відомо, що й нині стратегічні підприємства Білорусі залишаються державними, або ж більшість акцій належить державі.

Вищенаведена таблиця констатує, що з середини 1990-х рр. до 2001 р. не було продано жодного підприємства на конкурсах і аукціонах. З огляду на це, Рада Міністрів Республіки Білорусь 28 квітня 2000 р. прийняла постанову “Про продаж об’єктів, що знаходяться у республіканській власності, на аукціонах із використанням методу зниження початкової ціни”. Однак залишилися територіальні обмеження із продажу об’єктів у районних, обласних містах і м. Мінську, які були скасовані постановою Ради Міністрів Республіки Білорусь від 21 квітня 2001 р. № 591 “Про внесення змін у постанову Ради Міністрів Республіки Білорусь від 28 квітня 2000 р. № 595”. Проте процес продажу об’єктів республіканської власності не активізувався, тоді як об’єкти комунальної власності, виставлені на аукціони, знаходили своїх нових власників. Серед причин, що стримували проведення аукціонів із застосуванням методу зниження початкової ціни, виділимо: тривалість підготовки необхідного пакету документів, відсутність ініціативи у республіканських органів державного управління із продажу невикористаних, неефективно використовуваних, незавершених будівництвом об’єктів республіканської власності [22, арк. 163]. Крім того, у Білорусі відчуження державними організаціями об’єктів нерухомості і іншого майна здійснювалося у відповідності із нормативними постановами Указу Президента Республіки Білорусь № 191 від 17.05.1996 р., котрим передбачено, що проведення угод із користування державним майном (за винятком застави майна), на суму понад 10 тисяч мінімальних заробітних плат узгоджується із Президентом Республіки Білорусь [22, арк. 133]. У зв’язку з цим, неодноразово органи державного управління ставили питання про спрощення процедури відчуження організаціями об’єктів нерухомості і майна, зокрема, підвищивши граничний рівень угод із користування державним майном, які не потребують узгодження із Президентом, що значно скоротить час узгоджень проектів даних рішень. Також було б доцільним збільшення до 50 тисяч мінімальних заробітних плат граничної суми угоди із користування державним майном, що не потребує узгоджень із Президентом Республіки Білорусь [22, арк. 164].

Державна політика Білорусі у напрямку виведення промислового сектору із кризового стану створила передумови для переходу від спаду виробництва до його стабілізації й поступового зростання. Так, у 1996–1997 рр. відбулася не лише стабілізація промислового виробництва, а й був запущений процес нарощення обсягів випуску продукції у електроенергетиці, паливній промисловості, чорній металургії, машинобудуванні і металообробці, легкій і харчовій промисловості та ін. [20]. Середньорічний приріст виробництва промислової продукції за період 1996–1999 рр. становив понад 10 %. Темпи зростання за роками склали: 1996 р. –

103,5 %, 1997 р. – 118,8 %, 1998 р. – 112 %, 1999 р. – 109,7 %, за 1996–1999 рр. – 151 % [9, с. 46]. Загалом у другій половині 90-х рр. ХХ ст. промисловість забезпечувала 53 % приросту доданої вартості при 32,4 % у цілому по країні [23]. У республіці вироблялося 53 % хімічних ниток і волокон на території СНД, 48 % тракторів, 30 % трикотажних виробів, 31 % холодильників, 25 % телевізорів, взуття, мінеральних добрив [24, с. 590].

Новий етап у промисловій політиці Республіки Білорусь був пов'язаний із прийняттям і реалізацією “Концепції і Програми розвитку промислового комплексу Республіки Білорусь на 1998–2015 рр.”, затвердженої Указом Президента від 14 травня 1998 р. № 246. Документ передбачав підвищення ефективності функціонування промислового комплексу та забезпечення конкурентоспроможності продукції національного виробництва на зовнішньому і внутрішньому ринках. Відтак, пріоритетним напрямком промислової політики ставав розвиток наукоємних виробництв, заснованих на ресурсо- та енергозберігаючих екологічно безпечних технологіях, що забезпечують перехід промислового комплексу республіки на новий якісний рівень [25]. Бачимо, що “Концепція і Програма розвитку промислового комплексу Республіки Білорусь на 1998–2015 рр.” включала структурну перебудову промисловості, впровадження у виробництво сучасних технологій, закладаючи основи розвитку інноваційної економіки.

Зауважимо, що розбудова промисловості в той час здійснювалася і у відповідності до положень програмних документів із соціально-економічного розвитку Білорусі для конкретної п'ятирічки. На нашу увагу заслуговують наступні: “Основні напрями соціально-економічного розвитку Республіки Білорусь на 1996–2000 роки”, “Програма соціально-економічного розвитку Білорусі на 2001–2005 рр.”, “Програма соціально-економічного розвитку Республіки Білорусь на 2006–2010 рр.”, де промисловий сектор розглядається головним генератором економічного зростання.

Так, з кінця 1990-х рр. ХХ ст. серед основних заходів – пріоритетні “точки зростання”, система пільг та інші форми державної підтримки у поєднанні із активною роботою промислових підприємств, спрямованою на підвищення ефективності й конкурентоспроможності продукції, що випускається [26].

У 2001–2005 рр. у промисловості планувалося завершити етап активної реконструкції з метою забезпечення підвищення ефективності й конкурентоспроможності продукції на зовнішньому й внутрішньому ринках. Окрім того, передбачалося впровадження досягнень науково-технічного прогресу, проведення сертифікації продукції, технологій і виробництва за міжнародними стандартами, розвиток інтеграційних зв'язків з підприємствами інших країн. У результаті загальний обсяг промислової продукції у 2005 р. порівняно із 2000 р. мав зрости на 28–32 % [27].

Реалізація окреслених програм була позначена успішними результатами. На початок 2002 р. у республіці нараховувалося 2628 промислових підприємств, що перебували на самостійному балансі (у 1,5 рази більше порівняно із 1990 р.) [28]. Загалом за роки другої п'ятирічки приріст промислової продукції становив 51,8 %, тоді як “Програмою соціально-економічного розвитку на 2001–2005 рр.” було передбачено 28–32 % [27]. Зауважимо, що обсяг промислової продукції у 2003 р. порівняно із 1991 р. характеризувався наступними показниками: Білорусь – 120 %, Україна – 85 %, Казахстан – 80 %, Росія – 72 % [10].

Крім того, позитивним аспектом стало проведення модернізації білоруських промислових підприємств, таких як “Нафтан”, “Мозырський НПЗ”, “Минський автомобільний завод” (МАЗ), “Белорусський автомобільний завод” (БелАЗ), “Минський моторний завод”, “Минський тракторний завод” (МТЗ), “Гомельський завод сільськогосподарського машиностроєння” (Гомсельмаш). Бачимо, що

збереження, модернізація й інтенсивний розвиток промислових гігантів дав змогу не лише зберегти робочі місця, а й вивів Білорусь на вищий рівень визнання серед міжнародної спільноти, відтак білоруські товари успішно завойовували нові ринки збуту.

Суттєвим доповненням до окреслених заходів, спрямованих на ефективне функціонування промислової сфери Білорусі, стало прийняття у 2003 р. Програми структурної перебудови і підвищення конкурентоспроможності економіки Республіки Білорусь, в якій передбачені основні напрями підвищення конкурентоспроможності промислового комплексу країни, його структурної перебудови, підвищення інвестиційної та інноваційної активності, зростання ефективності виробництва.

У документі містився перелік “точок зростання” із 62 промислових підприємств, названі життєво необхідні інвестиційні проекти у всіх галузях господарства. Результатом реалізації програми передбачалося збільшення питомої ваги сертифікованої за світовими стандартами продукції до 2010 р. до 90 % з 51,6 % в 2002 р.; виробництв високих технологічних укладів з 9 % до 35 % відповідно. Автори документу зауважували, що забезпечити конкурентоспроможність може лише комплексний підхід до вирішення цієї проблеми. “Недостатньо прийняти певний “план заходів” ... У системі економічних координат, що діє, його реалізація навряд чи зможе здійснити тривалий, сталий вплив на конкурентоспроможність ... необхідно оновити не тільки технології і парк обладнання, а й відтворювальну, галузеву і технологічну структуру економіки, набір інструментів, що стимулюють роботу підприємств” [29], – зазначено в Програмі.

Стратегічним документом, спрямованим на довготривалу перспективу гармонізації соціального, економічного та екологічного розвитку Білорусі у контексті побудови соціально орієнтованої ринкової економіки, стала Національна стратегія сталого соціально-економічного розвитку (далі – НССР) Республіки Білорусь на період до 2020 року, прийнята у 2004 р. Зауважимо, що у ній подальший розвиток отримали основні положення вищезазначених прогнозних документів, інших цільових і галузевих програм.

Для переходу до сталого розвитку промисловості, НССР–2020 передбачає ефективне використання всіх видів ресурсів на основі застосування екологічно чистих технологій. До пріоритетів у випуску продукції висуваються такі характеристики, як наукоємність, експортоорієнтованість та імпортозаміщення. Окрім того, важливо, щоб споживчі товари і продукція були виготовлені на основі власних сировинних ресурсів. Реалізація заходів із структурного перетворення промислового комплексу передбачена в два етапи. До 2010 р. необхідно було створити базу для підвищення конкурентоспроможності і ефективності виробництва, що відповідає вимогам охорони навколишнього середовища на основі забезпечення динамічного розвитку і стимулювання інвестиційних процесів, прискорення розробок і впровадження енерго- і ресурсозберігаючих та екологічно чистих технологій; досягнення надійного фінансового стану промислових підприємств; поліпшення структури випуску і експорту продукції. На період 2011–2020 рр. поставлені завдання переходу до ефективного функціонування промислового комплексу в умовах його екологізації. Цільові орієнтири цього етапу – це систематичне нарощення обсягу продаж; випуску продукції, що відповідає світовим стандартам; забезпечення рівня рентабельності не нижче 20 % у промисловості в цілому [31].

Основною метою розвитку промисловості у 2006–2010 рр. визначалося забезпечення стійких високих темпів зростання на основі модернізації, вдосконалення галузевої і технологічної структури виробництва і підвищення рівня конкурентоспроможності продукції, що випускається, перш за все, за

рахунок кардинального поліпшення її якості [31]. “Програмою соціально-економічного розвитку Республіки Білорусь на 2006–2010 рр.” було передбачено забезпечення продукцією промисловості у межах 143–151 % [32].

Промислова політика Білорусі у другій половині 2000-х рр. змістовно доповнювалася розробкою і впровадженням інноваційного напрямку розвитку. Рішення про перехід на інноваційну основу національної економіки було прийнято на III Всебілоруських народних зборах (березень 2006 р.) і закріплено в Основних напрямках “Програми соціально-економічного розвитку Республіки Білорусь на 2006–2010 рр.” як стратегічний пріоритет еволюції економічної системи країни. У цьому контексті Олександр Лукашенко зауважував: “Без інтелектуальної та інноваційної складових нам не вдасться забезпечити потужний економічний підйом” [2, с. 5–6]

З цією метою у 2007 р. було прийнято Державну програму інноваційного розвитку Республіки Білорусь на 2007–2010 рр. [33], стратегічною метою якої стало створення інноваційної, конкурентоспроможної на світовому ринку, наукоємної, ресурсо- і енергозберігаючої, екологічнобезпечної, соціально орієнтованої економіки, що забезпечує стійкий соціально-економічний розвиток країни і підвищення якості життя білоруського народу, а також побудову Національної інноваційної системи Республіки Білорусь як ефективної моделі генерації, поширення і використання знань, їх реалізація у нових продуктах, технологіях, послугах у всіх сферах життя суспільства [34].

Бачимо, що документ передбачав створення, впровадження й розповсюдження наукоємних галузей промисловості як важливого показника переходу держави на інноваційний шлях розвитку, в основі якого – опора на широке використання результатів досліджень і розробок у виробництві.

Державна програма інноваційного розвитку Республіки Білорусь на 2007–2010 рр. була масштабною й охоплювала майже всі галузі народного господарства Білорусі – від атомної енергетики до виробництва медичного інструментарію. У межах її виконання було введено в експлуатацію 400 виробництв, що становило близько 50 % від запланованого, з них на проектну потужність виведено близько 200.

Зауважимо, що крім вказаної Програми, розробляються і інші державні науково-технічні, галузеві та регіональні програми, в рамках яких створюється близько 400 передових промислових технологій на рік. Всі вони переважно спрямовані на вдосконалення функціонування промислових підприємств [12].

Прийняті документи позитивно впливали на динаміку промислового виробництва в означений час. Зокрема, зросла кількість підприємств: якщо у 2005 р. їх нараховувалося 8484, то у 2010 р. – 15028. Крім того, збільшився обсяг промислового виробництва: у 2005 р. він становив 62545 млрд руб., а у 2010 р. – 165214 млрд руб. Щоправда, у 2009 р. обсяг промислового виробництва склав 127316 млрд руб., тоді як у 2008 р. – 130830 млрд руб. [35]. Його зменшення у 2009 р. пояснюється негативним впливом на економіку Білорусі світової фінансово-економічної кризи. Таким чином, у цілому програмні показники розвитку промисловості на 2006–2010 рр. були виконані (147,2 % при прогнозі 143–151 %).

Підкреслимо, що на 1 серпня 2010 р. у Білорусі було засновано 105 нових виробництв, модернізовано і реконструйовано 255 підприємств, що діяли, впроваджено 359 нових технологій [36].

Та, попри зазначені успіхи у промисловій політиці Республіки Білорусь, все ж не вдалося розв’язати низки проблем, пов’язаних із зношенням активної частини основних виробничих фондів у промисловості, застарілою технічною базою на багатьох підприємствах, де домінує переважно традиційний IV технологічний уклад, тоді як економічно розвинуті країни перейшли на V–VI уклади [16, с. 20;

13; 5, с. 5]. Відтак, спостерігалася недостатня частка високотехнологічних товарів у загальному обсязі науково-технічної продукції, як і їх експорту – лише 2 % за останні роки. У структурі нових технологій продовжували домінувати традиційні – 65–70 %, нові – становили 15–20 % і лише 5 % – принципово нові, тобто, конкурентоспроможні за кордоном. Це свідчить про те, що технології і науково-технічна продукція, котрі розроблялися у країні, переважно були зорієнтовані на внутрішній ринок [37]. З метою розробки подальших заходів із переходу країни на інноваційну економіку утверджено нову Державну програму інноваційного розвитку Республіки Білорусь на 2011–2015 рр., де серед перспективних завдань наступні: зростання частки інноваційної продукції у загальному обсязі промислових товарів, створення принципово нових високотехнологічних і наукоємних секторів промисловості, що відповідають V–VI технологічним укладам, а також збільшення зростання експорту високотехнологічних товарів і послуг та фінансових витрат на наукову, науково-технічну та інвестиційну діяльність тощо.

Нині імплементується концепція “Білорусь 2020: наука та економіка”, розроблена у 2013 році, що відображає основні пріоритети науково-технічного і соціально-економічного розвитку, й спрямована на побудову постіндустріального суспільства, якісного і збалансованого зростання, формування нової економіки і забезпечення її високою конкурентоспроможністю на світовому ринку [1, с. 2–3].

Значення промислового комплексу для Республіки Білорусь важко переоцінити. Він є основою розвитку національної економіки, забезпечення економічної безпеки країни, формує майже 30 %, створюваного в республіці валового внутрішнього продукту, близько 90 % обсягу експорту та основну суму валютних надходжень у республіку, забезпечує робочими місцями чверть економічно активного населення країни [38]. У промисловості зосереджено 31,3 % основних засобів від загальної їх вартості в економіці, при цьому міра їх зношення знизилася із 62 % у 2005 р. до 50 % у 2010 р. Із всіх організацій, на базі яких у 2010 р. проводилися наукові дослідження, 24 % є промисловими підприємствами. Витрати на технологічні інновації промислових підприємств становлять 91 % від загальної вартості витрат на дослідження і розробки в Білорусі [4, с. 248]. Нині промисловий сектор Білорусі включає понад 100 галузей, які структурно становлять складну систему, що знаходиться у постійній трансформації” [4, с. 249–250].

Таким чином, промислова політика Республіки Білорусь у кінці ХХ – початку ХХІ ст. зазнавала безперервного вдосконалення. Накопичена система нормативно-правового регулювання промислового сектору держави свідчить про розробку й реалізацію комплексу заходів, спрямованих на збереження, виведення із кризового стану, фінансове оздоровлення, інтенсифікацію й модернізацію промислових підприємств республіки з метою випуску конкурентоспроможної продукції на внутрішньому і зовнішньому ринках, створення нових робочих місць, забезпечення виробничої безпеки держави. Економічний поступ у промисловій сфері республіки пов’язаний із створенням високоефективного, інноваційного виробництва, випуском високотехнологічної і наукоємної продукції, що сприятиме входженню держави у глобальну систему економічних зв’язків.

Список використаних джерел

1. *Білорусь 2020: наука та економіка: Концепція комплексного прогноза науко-технічного прогреса і пріоритетних напрямлений науко-технічної діяльності в Республіке Білорусь на період до 2020 года* / В. Г. Гусаков [и др.]; под ред. В. Г. Гусакова. – Минск, 2015. – 211 с. 2. *Інноваційне развитие економіки Білорусі: движущие силы и национальные приоритеты: моногр.* / В. Н. Шимов, Л. М. Крюков. – Минск, 2014. – 199 с. 3. *Макроэкономическое регулирование в условиях Единого экономического пространства* / А. И. Лученок [и др.]; под ред. А. И. Лученка. –

Минск, 2013. – 243 с. 4. *Шимов В.* Национальная экономика Беларуси: учебник / В. Шимов [и др.]; под ред. В. Н. Шимова. – 4-е изд., перераб. и доп. – Минск: БГЭУ, 2012. – 651 с. 5. *Мясникович М.* Макроэкономическая политика Республики Беларусь: теория и практика: курс лекций / М. В. Мясникович. – Мн., 2012. – 292 с. 6. *Шевцов Ю.* Объединенная нация. Феномен Беларуси. – М.: “Европа”, 2005 / Ю. Шевцов [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.e-reading.org.ua/./Shevcov_-_Obedinnennaya_naciya_Fenomen_Belorusii.html. 7. *Сенько А.* Система обеспечения экономической безопасности промышленного комплекса Республики Беларусь: методология формирования и механизм реализации: монография / А.Н. Сенько. – Мн.: Акад. упр. при Президенте Респ. Беларусь, 2008. – 195 с. 8. *Беларусь: Народ. Государство. Время* / Нац. акад. наук Беларуси, Ин-т истории; редкол.: А. А. Коваленя и др. – Минск: Беларус. навука, 2009. – 879 с. 9. *Кохно П.* Вклад экономики Беларуси в Союзное государство / П. Кохно. – Мн., 2001. – 136. 10. *Медведев Р.* Александр Лукашенко. Контуры белорусской модели / Р. Медведев. – М., 2010. – 320 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://fondknig.com/2011/07/31/>. 11. *Герасимова Р.* Сравнительный анализ экономического развития и рыночных реформ в странах с переходной экономикой в 1990–2009 годы: Монография / Р. Герасимова. – М.: ИНФРА-М, 2012. – 182 с. 12. *Солодуха М., Тежик А.* Роль инноваций в модернизации промышленности / М. Солодуха, А. Тежик [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.elib.grsu.by/katalog/151468-309914.pdf>. 13. *Домакур О.* Приоритеты промышленной политики Республики Беларусь в свете закономерностей структурной трансформации и формирования постиндустриального общества / О. Домакур [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://vestnik.vstu.by/rus/issues/vestnik-23-2012/economy/priorities-of-industrial-policy-of-the-republic-of-belarus/>. 14. *Забродская Н.* Индикаторы устойчивого экономического развития: материалы V Междунар. науч.-практ. конф., г. Минск, 15–16 апр. 2008 г. В 2 ч. Ч. 1 / Ин-т предпринимат. деят.; редкол. В.Л. Цыбовский [и др.]; под общ. ред. В.В. Шевердова. – Минск: БГПУ, 2008. – С. 149–150. 15. *Мясникович М.* Инновационное развитие промышленного комплекса в контексте экономической безопасности Республики Беларусь / М. Мясникович // Литье и металлургия. – 2008. – № 3(47). – С. 12–19. 16. *Егорова В.* Проблемы и возможности инновационного развития белорусской экономики / В. Егорова // Проблемы формирования и развития инновационной экономики: тез. докл. Международ. науч.-практ. конф. / под ред. И.А. Елового; М-во образования Респ. Беларусь, Белорус. гос. ун-т трансп. – Гомель: БелГУТ, 2012. – С. 20–23. 17. *Указ Президента Республики Беларусь от 4 октября 1996 г. №398* “О неотложных мерах по финансово-экономическому оздоровлению субъектов хозяйствования Республики Беларусь” [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://laws.newsby.org/documents/ukazp/pos06/ukaz06538.htm>. 18. *Постановление* Кабинета Министров Республики Беларусь от 23 октября 1996 г. №676 “О реструктуризации государственных объединений и предприятий, находящихся в республиканской собственности” [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://laws.newsby.org/documents/sovetsm/pos17/sovmin17887.htm>. 19. *Доклад* “О реструктуризации промышленности Беларуси” [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.unecsc.org/fileadmin/DAM/ie/industry/documents/anachi.pdf>. 20. *Концепция* и программа промышленного комплекса Республики Беларусь на 1998–2015 годы [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://edoc.bseu.by:8080/bitstream/edoc/>. 21. *Государственное учреждение* Национальный архив Республики Беларусь (далі – ГУ НАРБ), ф. 1471 (Комитет по санации и банкротству при Мингосимуществе), оп. 1, спр. 38. – 25 арк. 22. *ГУ НАРБ*, ф. 1470 (Министерство по управлению государственным имуществом и приватизации Республики Беларусь), оп. 2, спр. 2645. – 280 арк. 23. *Данильченко А.* Пять стратегических направлений развития экономики Беларуси / А. Данильченко [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ru.forsecurity.org/пять-стратегических-направлений-развития-экономики-беларуси>. 24. *Ковкель И.* История Беларуси: с древнейших времен до нашего времени / И. И. Ковкель, Э. С. Ярмусик. – 6-е изд. – Минск: Аверсэв, 2006. – 605 с. 25. *Указ* Президента Беларуси от 14.05.1998 N 246 “Об утверждении концепции и программы развития промышленного комплекса Республики Беларусь на 1998–2015 годы” [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.levonevski.net/pravo/norm2009/num38/d38831.html>. 26. *Особенности* развития экономики Беларуси [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.zatulin.ru/institute/sbornik/002/07.shtml>. 27. *Указ* Президента Республики Беларусь от 08.08.2001 № 427 “Об утверждении программы социально-экономического развития Республики Беларусь на 2001–2005 годы” [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.lawbelarus.com/repub2008/sub32/text32403/index.htm>. 28. *Экономика* Беларуси [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://bielarusy.narod.ru/bielarus/econ.html>. 29. *Программа* повышения конкурентоспособности отечественной экономики слишком

хороша, чтобы поверить в ее осуществимость http://www.neg.by/publication/2003_07_01_2550.html?print=1. 30. *Национальная стратегия устойчивого социально-экономического развития Республики Беларусь на период до 2020 года* [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://un.by/pdf/OON_sMall_Rus.pdf. 31. *Программа социально-экономического развития Республики Беларусь на 2006–2010 годы* [Электронный ресурс]. – Режим доступа: armenia.mfa.gov.by/.../programma%20s-e%20razvitiya%202006-2010_516.doc. 32. *Об утверждении Программы социально-экономического развития Республики Беларусь на 2011–2015 годы* [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.pravo.by/main.aspx?guid=3871&p0=P31100136&p2=%7BНРРА%7D>. 33. *Постановление Совета Министров Республики Беларусь от 25 апреля 2007 г. № 523 “Об утверждении плана реализации Государственной программы инновационного развития Республики Беларусь на 2007–2010 годы”* [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://lawsby.narod.ru/razdel5/num2/5d25216.html>. 34. *Пятилетка инноваций* [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [http://belarus-economy.by/econom.nsf/all/2D14D9247CD7EFB4422572BC0035BF69/\\$File/14.pdf](http://belarus-economy.by/econom.nsf/all/2D14D9247CD7EFB4422572BC0035BF69/$File/14.pdf). 35. *Промышленность Республики Беларусь. Статистический сборник*. – Минск, 2011 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://belstat.gov.by/homep/ru/publications/archive/2011.php/>. 36. *Основные положения программы социально-экономического развития Республики Беларусь на 2011–2015 годы* [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://law.sb.by/1002/>. 37. *О проекте концепции Государственной программы инновационного развития Республики Беларусь на 2011–2015 гг.* [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://belisa.org.by/ru/izd/stnewsmag/3_2009/art1_12_2009.html. 38. *Программа развития промышленного комплекса Республики Беларусь на период до 2020 года* [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.economy.gov.by/nfiles/001146_12850_Programma.pdf.

Оксана Валион

ПРОМЫШЛЕННАЯ ПОЛИТИКА РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ В КОНЦЕ XX – НАЧАЛЕ XXI ВВ.

В статье исследованы приоритеты государственной политики Республики Беларусь в промышленной сфере в конце XX – начале XXI вв. Основное внимание сконцентрировано на разработке и реализации правовых и экономических мер, направленных на сохранение, наращивание и модернизацию промышленного сектора государства.

Ключевые слова: Республика Беларусь, промышленная политика, промышленный комплекс, высокотехнологичное производство, инновационная деятельность.

Oksana Valion

INDUSTRIAL POLICY OF BELARUS IN THE LATE XX TH – BEGINNING THE XXI ST CENTURY

This article deals with the priorities of the state policy of the Republic of Belarus in the industrial sector in the late XX th – the beginning of the XXI st century. The main attention is focused on the development and implementation of legal and economic measures aimed at conservation, augmentation and modernization of the industrial sector of the state.

Key words: Belarus, industrial policy, industrial complex, high-tech, innovative activity.